

Danuta Pluta-Wojciechowska, *Dyslalia obwodowa. Diagnoza i terapia logopedyczna wybranych form zaburzeń*, Wydawnictwo Ergo-Sum, Bytom 2017, ss. 463

Recenzowana książka jest najnowszym monograficznym, teoretyczno-praktycznym ujęciem zagadnień dotyczących wybranych form dyslalii obwodowej.

Opracowanie poświęcono zaprezentowaniu głównych założeń i metod proponowanego przez Panią Profesor Danutę Plutę-Wojciechowską nowatorskiego podejścia do procesu diagnostycznego i terapeutycznego w przypadku zaburzeń artykulacji w dyslalii obwodowej, ze szczególnym uwzględnieniem zaburzeń o typie funkcjonalnym, dotyczącym ustnej fazy połykania i oddychania. Zaburzeniom, które mogą wystąpić w formie izolowanej bądź towarzyszyć deformacjom anatomicznym, w przypadku których proces terapeutyczny i diagnostyczny bywa wyzwaniem także dla doświadczonych logopedów.

Autorka proponuje Czytelnikowi rozwiązania, które są efektem jej wieloletniej praktyki logopedycznej, badań naukowych, analiz oraz konfrontacji wiedzy logopedycznej z osiągnięciami neurologii, ortodoncji, fizjoterapii, językoznawstwa itd. Efekt – to ujęcie problematyki zaburzeń artykulacji wynikających z obecności dyslalii obwodowej w szerokim interdyscyplinarnym i bezsprzecznie koniecznym kontekście. Monografia to jedno z nielicznych opracowań, osadzających możliwości rozwoju szeroko rozumianej komunikacji językowej w kontekście mechanizmów biomechanicznych.

Profesor Danuta Pluta-Wojciechowska rozpoczęła od zadania kluczowego pytania z punktu widzenia dalszych rozważań: czy w sprawie diagnozy i terapii dyslalii już wszystko powiedziano? (s. 9). Następnie pod znakiem zapytania postawiła poprawność standardów postępowania diagnostycznego i terapeutycznego, zwracając uwagę na konieczność rewizji dotychczasowych metod pracy i wprowadzenie nowych rozwiązań dopełniających paradygmaty postępowania tak, by uwzględniły najnowsze osiągnięcia naukowe. W tym kontekście Autorka słusznie podważyła zasady nieprzekraczalności reguł metodycznych, postulując konieczność dopasowania metody do pacjenta, a nie pacjenta do metody. Ta myśl przewodzi dalszym rozważaniom.

Książka składa się ze *Wstępu*, czterech rozdziałów, *Zakończenia*, *Słownika terminów*, *Bibliografii*, *Aneksu*, spisów: rysunków, tabel i schematów oraz streszczeń.

Lektura pierwszego rozdziału – *Podstawy rozważań o procedurze usprawniania realizacji fonemów* – może nastroczać pewnych trudności początkującym logopedom czy studentom logopedii, jednak prowadzone tam rozważania są kluczowe ze względu na cel, jaki postawiła sobie Autorka – zapoznanie Czytelnika z kulisami myślenia strategicznego, aby jednak mógł on z niego korzystać musi zostać wyposażony w niezbędne narzędzia – wiedzę teoretyczną.

Badaczka wychodzi od zagadnienia fundamentalnego dla dalszych rozważań – relacji wiążącej głoskę z fonem i fonem z głoską. W tym kontekście nadmienia o konieczności istnienia swoich, percepcyjnych i percepcyjno-motorycznych kwalifikacji dziecka do przyswajania języka. Podkreśla znaczenie prawidłowo wykształconych struktur przestrzeni ustno-twarzowo-gardłowej, zwracając uwagę, na fakt, że struktura warunkuje funkcję, ale zaburzona funkcja może także wpływać na strukturę, w tym kontekście odnosi się do rozwoju anatomicznego. Zwraca uwagę na konieczność znajomości rozwoju czynności pokarmowych, picia i oddychania, kładąc nacisk na rozumienie ich roli względem prawidłowej artykulacji.

Rozdział drugi – *Diagnoza logopedyczna* – Autorka rozpoczęła od uwrażliwienia czytelnika na fakt, że postępowanie diagnostyczne w przypadku dyslalii anatomicznej i/lub funkcjonalnej powinno mieć charakter holistyczny, heurystyczny, prognostyczny i pozytywny (s. 105). Nie wyznaczyła sztywnych ram procedury, a stwierdzając, że meritum „prawidłowego postępowania dia-

gnostycznego jest nawiązanie kontaktu z pacjentem i takie zaangażowanie badania, które będzie korespondowało z jego potrzebami i możliwościami”, wskazała cechy wzorcowego postępowania diagnostycznego (choć niewątpliwie wymagającego od logopedy doskonałego przygotowania i intuicji) (s. 171). Zasugerowała tym samym konieczność elastycznego spojrzenia na kolejne etapy i procedury diagnostyczne (np. czas przeprowadzenia wywiadu z opiekunem dziecka).

Niezwykłą wartością tego rozdziału jest wyczerpujące omówienie zagadnień niezbędnych do projektowania, prowadzenia i analizy procesu diagnostycznego, w tym: kategorii diagnozy w przypadku zaburzeń realizacji fonemów lub w przypadku ryzyka wystąpienia takich dysfunkcji (s. 108–110); zasad oceny realizacji fonemów ze wskazaniem najważniejszych dróg badania poszczególnych kategorii cech fonetycznych (s. 120–121); kontekstu badania i sposobu wywołania wypowiedzi (łącznie ze wskazaniem precyzyjnie dobranego materiału do badania) (s. 121–125); typologii wybranych cech fonetycznych w normie i patologii podczas realizacji fonemów (s. 130–143); parametrów i metod oceny warunków anatomiczno-czynnościowych (s. 163–170).

Całość postępowania diagnostycznego dopełnia komentarz do załączonej w *Aneksie Karty badania logopedycznego*, w tym przykład modelu analizy strategii kompensacyjnych prymarnych i sekundarnych (s. 177–179). Rozdział ten Autorka kończy rozważaniami na temat czynników, które należy uwzględnić podczas programowania terapii (m.in. zakres i możliwości udzielenia pomocy pacjentowi, współpraca wielospecjalistyczna). Nawiązując do jednego z nurtów psychoterapii, wskazuje podstawową i naturalną metodę pracy – poszukiwanie zasobów w pacjencie – trafnie argumentując jej zasadność w procesie terapii logopedycznej (s. 174).

W rozdziale trzecim – *Fizjologiczna metoda terapii w przypadku zaburzeń oddychania i ustnej fazy połykania* – Autorka przypomina czytelnikowi wagę biomechanicznej bazy artykulacji, a także konieczność „wyjścia poza obszar przestrzeni ustno-twarzowo-gardłowej” (s. 181). Konsekwencją świadomości roli czynników biomechanicznych jest proponowana metoda, oparta nie tylko na doświadczeniach praktycznych Autorki, jej naukowych poszukiwaniach, ale także refleksji nad lekturą prac innych badaczy i osiągnięciami m.in. ortodoncji, neurologii, czy fizjoterapii.

Badaczka szczegółowo opisuje wpływ zaburzeń funkcjonalnych oddychania i połykania (fazy ustnej) na artykulację i podkreśla prymarność tych funkcji wobec mowy, wyznaczając i argumentując tym kierunek pracy terapeutycznej. Tu dokonuje krytycznej oceny ćwiczeń usprawniających motorykę warg i języka, podkreślając konieczność dobierania ich w zależności od wyników diagnozy i wyznaczonego celu terapeutycznego. Choć Autorka zastrzega, że publikacja nie jest zbiorem gotowych rozwiązań, to nie pozostawia czytelnika bez licznych przykładów, czego dowodem są przytoczone w publikacji propozycje ćwiczeń (np. usprawniających pracę warg, języka, czynności oddychania i połykania).

W ostatnim rozdziale Autorka proponuje nam nowe spojrzenie na proces usprawniania realizacji fonemów. U jego podstawy leży myśl, według której w trakcie terapii należy odbudować biologiczne fundamenty artykulacji, czego wyrazem jest proponowana i bardzo szczegółowo omówiona, opatrzona licznymi przykładami, strategiczna metoda usprawniania realizacji fonemów. Pani Profesor, wykorzystując autorskie pomysły proponowane we wcześniejszych pracach, a także inspirując się dotychczasowymi koncepcjami, proponuje – jak sama to ujmuje – „nową jakość”, zrywając ze schematycznym podejściem do pacjenta, nakłaniając terapeutów do twórczego poszukiwania strategii dostosowanych do możliwości pacjenta.

Proponowana metoda stanowi nowatorskie ujęcie procesu terapeutycznego na tle dotychczas proponowanych rozwiązań, począwszy do konstruowania przedpola artykulacji, wyboru optymalnej dla pacjenta sekwencji terapii głosek, przygotowanie do usprawniania realizacji fonemów z wykorzystaniem strategii i warunków progowych, wywołanie głoski, w tym wybór ramy i metody wywołania głoski, jej aktywizację w większej strukturze, polaryzację, po wprowadzenie do mowy potocznej. Zaletą metody jest konieczność holistycznego spojrzenia na pacjenta, a zatem pracy nad

różnymi sprawnościami, stąd nauka prawidłowej wymowy jest jednym z elementów terapii, a nie jedyną formą pracy (s. 412).

Promowana w publikacji metoda to efekt weryfikacji dotychczasowego spojrzenia na proces terapeutyczny, który według Autorki wymagał uporządkowania, wskazania celu dla każdego podejmowanego działania, uzupełnienia o niedostrzegane dotychczas etapy. To także efekt krytycznego spojrzenia na tzw. procedury, strategie i metody.

W toku wywodu Profesor Danuta Pluta-Wojciechowska precyzyjnie odnosi się do kwestii kontrowersyjnych (np. podcinania wędzidełka języka, wyboru ćwiczeń, czy stosowania metod „nie-logopedycznych” bez pełnej świadomości ich działania), zajmując jednoznaczne stanowisko, co jest szczególnie cenne dla studentów logopedii, logopedów rozpoczynających pracę i rodziców dzieci, którzy chcieliby pomóc swoim podopiecznym bez konieczności analizowania argumentów i kontrargumentów specjalistów (naukowców, badaczy).

Choć język pracy nie jest pozbawiony trudnych zagadnień terminologicznych, to jego przywołanie ułatwia swego rodzaju dialog, jaki Autorka prowadzi z Czytelnikiem. Zawile terminologiczne akapity stara się przedłożyć w najbardziej przystępny sposób. Wydawałoby się trudna, bo zaczerpnięta z lingwistyki kognitywnej terminologia w obrazowy sposób pozwala wyjaśnić Czytelnikowi zjawiska niezbędne do zrozumienia biomechanicznej bazy artykulacji. Szczególnie trudne zagadnienia Autorka uzupełnia zdjęciami, ilustracjami oraz zestawieniami tabelarycznymi, czyniąc tym samym wywód klarownym i uporządkowanym.

Walorem opracowania jest *Słownik terminów*, w którym znajdziemy wyjaśnienie pojęć używanych w tej i wcześniejszych publikacjach Autorki.

Bogata, starannie dobrana literatura, uwzględniająca prace nie tylko z zakresu logopedii ale i innych dziedzin, pozwoli zainteresowanym czytelnikom poszerzyć wiedzę w zakresie omawianych treści.

Prezentowane przez Panią Profesor procedury diagnostyczne i terapeutyczne wnoszą nową jakość w terapię wad wymowy nie tylko w przypadku dyslalii obwodowej. Wymagają od Czytelnika gruntownej znajomości biomechanicznych mechanizmów czynności leżących u podstaw artykulacji, ale też uwalniają od sztywnych, schematycznych działań.

Warto dodać, że Autorka postuluje nie tylko nowe rozwiązania diagnostyczne i terapeutyczne, ale sugeruje także pewne zmiany systemowe konieczne wobec ogólnego postępu nauk, m.in. wprowadzenie zajęć z fizjoterapii do programu studiów logopedycznych.

Tak jak poprzednie publikacje prof. D. Pluty-Wojciechowskiej i ta napisana jest w sposób świadczący o pasji Pani Profesor, jej niebywałym szacunku do podopiecznych i ich rodzin.

To bez wątplenia oryginalne, cenne ujęcie, które z pewnością powinno trafić do teoretyków i praktyków logopedii, do osób dopiero rozpoczynających swoją drogę zawodową, ale także tych z wieloletnim stażem, skłaniając wszystkich jeżeli nie do weryfikacji pewnych przyjętych tez, zasad, metod postępowania, to choć do refleksji nad nimi. Książkę z pewnością należy polecić specjalistom, z którymi łączy nas pacjent, a więc ortodontom, pediatrom, fizjoterapeutom, neurologom itd.

dr Renata Gliwa

Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii

Instytut Filologii Polskiej

Uniwersytet Łódzki

Poradnia Neurologopedyczna

Uniwersytecki Szpital Kliniczny im. WAM – Centralny Szpital Weteranów